

Ingmar Bergman

LATERNA MAGICA

Odlomki iz avtobiografije

Otroštvo v župnišču Sophijin dom: vsakdanji ritem, rojstni dnevi, cerkveni prazniki, nedelje. Obveznosti, igre, svoboda, zakonitosti in varnost. Pozimi dolga, temna pot v šolo, spomladi frnikolanje in izleti s kolesom, jesenski nedeljski večeri z branjem na glas in zakurjenim ognjem.

Nismo vedeli, da je bila mama močno zaljubljena in da je bil oče hudo depresiven. Mama je bila pripravljena razdreti zakon, oče je grozil, da si bo vzel življenje, spravila sta se in se odločila nadaljevati skupaj »zavoljo otrok«, kot se je takrat reklo. Mi nismo opazili ničesar ali zelo malo.

Nekega jesenskega večera sem bil zaposlen s svojim filmskim aparatom v otroški sobi, sestra je zaspala v mamini sobi, brat je bil na strelskih vajah. Nenadoma sem iz spodnjega nadstropja slišal glasen pogovor. Mama je jokala in oče je jezno govoril. To so bili strašljivi zvoki, ki jih še nikdar prej nisem slišal. Prikradel sem se na stopnice in videl mamo in očeta v silovitem prerekanju spodaj v veži. Mama mu je poskušala izpuliti svoj plašč, vendar ga je oče trdno držal. Čez nekaj trenutkov je plašč spustila in zdrvela proti vhodnim vratom. Oče jo je prehitel in jo odrinil stran, se postavil pred vrata. Mama je planila nanj in začela sta se ruvati. Mama je očeta udarila v obraz in oče jo je sunil proti steni. Izgubila je ravnotežje in padla. Na ves glas sem zakričal. Sestra se je zaradi direndaja zbudila in prišla na stopnice. Takoj je planila v jok. Oče in mama sta prenehala.

Dogodkov, ki so sledili, se nejasno spominjam. Mama je sedela na zofi v svoji sobi in krvavela iz nosu. Poskušala je pomiriti mojo sestro. Jaz stojim v otroški sobi in opazujem svoj kinoprojektor, patetično padem na kolena in obljubim bogu tako film kot aparat, če bosta oče in mama spet prijatelja. Moja prošnja je bila uslišana. Posredoval je superintendent v župniji Hedvog Eleonora (očetov nadrejeni). Starša sta se pobotala in neizmerno bogata teta Anna ju je peljala na dolgo potovanje po Italiji. Prišla je mamina mama in povrnila sta se red in navidezna varnost.

***

Oče je bil priljubljen oznanjevalec, in kadar je pridigal, je bila cerkev vedno polna. Bil je skrben dušni pastir in je imel neprecenljiv dar: njegov spomin za osebe je bil brezmejen. Z leti je krstil, konfirmiral, poročil in pokopal številne od svojih štirideset tisočih pripadnikov skupnosti. Spomnil se je vseh njihovih obrazov, imen in življenjskih okoliščin. Vsak človek, ki mu je namenil svoje zanimanje in ljubeznivo resnost, je občutil, da ni pozabljen in je zato izbran. Sprehod z očetom je bil zapleten postopek. Nenehno se je ustavljal, pozdravljal in se pomenkoval, naslavljal z imenom, se zanimal za otroke, vnuke in sorodnike. Ta njegov dar je ostal neokrnjen še daleč v starost. [...]

Navada je bila, da je župnikov dom odprt za vse. Mama je obvladovala in vodila organizacijo. Poleg tega je sodelovala v delu skupnosti in bila gonilna sila v društvih in na dobrodelnih prireditvah. Pojavljala se je ob očetu, sedela zvesto v prvi klopi ne glede na to, kdo je pridigal, sodelovala pri sestankih in prirejela večerje. Brat je bil star dvajset let in je študiral v Uppsali. Sestra je bila stara dvanajst let, sam sem jih imel šestnajst. Naša relativna svoboda je bila v celoti pogojena s prevelikim delovnim bremenom naših staršev, vendar je bila to zastrupljena svoboda, napetosti so bile velike, vozli trdni. To, kar se je navzven kazalo kot brezhibna podoba dobre družinske povezanosti, je bilo navznoter polno bede in uničujočih nesoglasij. Oče je imel nedvomno velik igralski talent. Ko ni bil na odru, je bil živčen, razdražljiv in depresiven. Strah ga je bilo, da ne izpolnjuje pričakovanj, groza ga je bilo nastopov, pisal je svoje pridige in jih potem pisal na novo, slabo se je počutil spričo mnogih upravnih nalog. Bil je tesnoben in močno vzkipljiv, razburjal se je zaradi malenkosti: nismo smeli žvižgati, nismo smeli hoditi okoli z rokami v hlačnih žepih. Nenadoma se je odločil, da bo izpraševal nalogo; tisti, ki se je zapletal, je bil kaznovan. [...]

Mama, ki je imela dvojne delovne naloge, je bila zelo napeta in je imela težave s spancem. Zaradi tega je uporabljala močna sredstva s stranskimi učinki, kot sta nemir in tesnoba. Tako kot oče je imela spričo pretiranih ambicij občutek nezadostnosti. Najbolj jo je verjetno težil občutek, da počasi izgublja stik z lastnimi otroki. V svojem obupu je iskala stik z mojo sestro, ki je bila nežna in popustljiva. Brata so po poskusu samomora nastanili v Uppsali. Sam sem tonil vse globlje v svoje odmaknjeno življenje.

Ni izključeno, da slikam preveč črn scenarij. Nihče ni podvomil v njemu dodeljeno vlogo ali nesmiselno spletko: to je bila nam pripadajoča resničnost, življenje. Ni bilo alternativ, o njih nismo razmišljali. Oče je včasih rekel, da bi bil najraje pastor na podeželju; najverjetneje bi mu taka naloga dobro ustrezala in bi bil bolj zadovoljen. Mama je v svoj skrivni dnevnik zapisala, da želi zapustiti zakon in se preseliti v Italijo.

***

Pred nekaj leti sem posnel majhen film o maminem obrazu. Naredil sem ga s svojo osemmilimetrsko kamero in posebnim objektivom. Ko sem ob očetovi smrti ukradel vse družinske albume, sem imel dostop do obsežnega materiala. Film je torej govoril o maminem obrazu, Karininem obrazu, od prve slike, ko je imela tri leta, do zadnje, slike v potnem listu, ki je bila posneta nekaj mesecev pred zadnjim srčnim infarktom.

S pomočjo makroobjektiva sem dan za dnevno preučeval na stotine slik: ponosna ljubljenska starajočega se očeta, ljubeznivo ošabna. Šolarka skupaj s prijateljicami v mali šoli tete Rose, leto je 1890. Deklica se mukoma obrne, oblečena je v velik vezen predpasnik, prijateljice nimajo predpasnikov. Konfirmacija v bogato vzorčasti beli bluzi ruskega kroja, punčka kot iz drame Čehova, koprneča in skrivnostna. Mlada medicinska sestra v uniformi, izšolana ženska s poklicem, odločna in polna upanja. Zaročna fotografija, posneta v Orsi leta 1912. Mojstrski posnetek intuitivnega razumevanja: zaročenec sedi pri mizi, lepo počesan in urejen v svoji prvi pastorski obleki, bere knjigo. Za isto mizo sedi zaročenka z ročnim delom, ki ga je položila predse, veze prt. Sedi rahlo nagnjena naprej in gleda v fotoaparatus, svetloba od zgoraj pada nanjo in zasenčuje pogled, ki je temen in odprt, če je res tako – dve samoti brez stičišča. Naslednja slika je ganljiva: mama sedi v visokem naslanjaču, pred njo sedi hrt, ki jo vdano gleda, veselo se smeji (ena od redkih slik, na katerih se mama smeji). Svobodna je, pravkar poročena.

Majhno župnišče v gozdu v pokrajini Hälsingland, daleč stran od sovraštva med »Ma« in »Njenim prijaznim pastorjem«, kot ga je klicala. Prva nosečnost, mama se rahlo izčrpana naslanja na očetovo ramo, on se smeji ponosno, zaščitniško, ne veliko, ampak ravno prav. Njene ustnice so zatečene, kot od veliko poljubov, pogled je zastrt, obraz mehek in odprt.

Zdaj sledijo slike iz glavnega mesta: lep par z lepimi in urejenimi otroki v sončnem stanovanju na tihih ulicah v tistem predelu Östermalm. Lepo počesana, lepo oblečena, pogled maskiran, nasmeh uraden, lep nakit, živahna, ljubezniva. Prevzela sta svoje vloge in jih igrata z navdušenjem.

Še ena slika, na kateri se mama smeji: sedi na stopnicah verande v Vårömsu, jaz sedim v njenem naročju, star sem največ štiri leta, moj brat se naslanja na ograjo, osem let. Oblečena je v svetlo, preprosto bombažno obleko, na nogah ima kljub vročini visoke, močne škornje. Drži me v trdnem prijemu, z obema rokama okoli trebuha. Mamine dlani, kratke, močne, nohti so porezani, obnohtna kožica pogrizena. Najbolj se vseeno spominjam njene dlani z globoko vrezano življenjsko črto, suhe, mehke roke, modre razvejanosti žil: rože, otroci, živali. Odgovornost, skrb, moč. Včasih nežnost. Vedno dolžnost.

Listam dalje. Mama se vse bolj zgublja v mrgoleči skupnosti družinskih fotografij. Zdaj je bila operirana, oropana maternice in jajčnikov, sedi z rahlo priprtimi očmi v elegantni svetli obleki, nasmeh ne doseže več oči. Še več slik. Zdaj je zravnila hrbet, potem ko je v neki vrč posadila nekaj poganjikov rož. Roke ima prstene, nekoliko nemočno visijo ob telesu. Utrujenost, mogoče strah, z očetom sta zapuščena. Otrok in vnukov ni tu. To so bergmanski otroci: ne smeš motiti, se ne vmešavati.

Potem pride zadnja slika, slika iz potnega lista. Mama je ljubila potovanja, gledališče, knjige, filme, ljudi. Oče je sovražil potovanja, nenapovedane obiske in tuje ljudi. Njegova bolezen se je poslabšala, v zadregu ga je spravljal njegova neokretnost, tresenje glave, težave pri hoji. Mama je bila vse bolj vezana. Včasih se je osvobodila in odpotovala v Italijo. Zdaj je potni list potekel in priskrbela naj bi si novega, njena hčerka se je poročila in se preselila v Anglijo. Posneli so sliko za potni list. Mama je bila prestala dva srčna infarkta. Videti je, kot da bi čez njen obraz pihnil leden veter, poteze so se nekoliko premaknile. Pogled je zastrt, ona, ki je vedno brala, ne more več brati, srce skopari z dotokom krvi, lasje čez široko, nizko čelo so počesani nazaj in železno sivi, usta se obotavljajoče smeji, na fotografiji se je vendar treba smejeti. Mehka koža lic je vrečasta in prepredena z zarezi in vdolbinami, ustnice izsušene.

***

V sefu smo našli mamine dnevnike. Oče je vsak dan po maminu smrti pred njimi sedel z močnim povečevalnim steklom v roki in poskušal razbrati mikroskopsko delno šifrirano pisavo. Počasi je sprevidel, da nikoli ni poznal te ženske, s katero je bil poročen petdeset let. Zakaj mama niso zažgali svojih dnevnikov? Dobro načrtovano maščevanje: zdaj govorim jaz in ti me ne dosežeš, izlijem ti svoje srce, ne moreš odgovoriti z molkom. Zdaj ne moreš molčati, kot si zmeraj molčal, ko sem prosila, jokala, besnela.